

O b s a h

I. Charakteristika doby dotazování

II. Cíl a téma výzkumu

III. Výsledky výzkumu

1. Důvěra v nové vedení KSČ v čele se s. Dubčekem
2. Důvěra v osobnosti
3. Důvěra ve vládu
4. Suverenita, samostatnost, nezávislost
5. Svoboda projevu a tisku

IV. Závěr

V. Metodické poznámky

P ř í l o h y

1. Složení souboru dotázaných
2. Výsledky výpočtů, tabulky
3. Spontánní výroky dotázaných k jednotlivým otázkám
4. Poznámky dotázaných zaznamenané tazateli
5. Vzory materiálů zaslaných tazateli (dotazový úkol, záznamový arch v českém, slovenském a maďarském znění)

I. CHARAKTERISTIKA DOBY DOTAZOVÁNÍ

Výzkum 68-10 byl proveden ve dnech 13. a 14. července 1968, tedy v době velmi rušné vnitropolitické situace v ČSSR a za ohlasu, který naše politika vyvolala v některých socialistických zemích (Bulharská lidová republika, Maďarská lidová republika, Německá demokratická republika, Polská lidová republika, Sovětský svaz).

Kolem 8. července 1968 obdržel ÚV-KSČ dopisy od ústředních výborů komunistických a dělnických stran těchto pěti socialistických států, ve kterých se jejich ÚV obracely na dělnickou třídu a všechny pracující ČSSR. Obsah dopisů nebyl publikován a podle neoficiálních a nepotvrzených zpráv byla v nich vyjádřena nespokojenost s průběhem obrodného procesu v KSČ a s demokratizací života v ČSSR.

Podle zpráv z domácího denního tisku předsednictvo ÚV KSČ projednávalo tyto dopisy dne 12.7.1968 a vyzvalo jednotlivé komunistické a dělnické strany k bilaterálním jednáním.

Po zveřejnění této odpovědi v masových komunikačních prostředcích byla ve dnech 13. a 14.7. uskutečněna terénní fáze výzkumu.

Vedoucí představitelé komunistických a dělnických stran výše jmenovaných pěti socialistických států se sešli ve dnech 14. a 15.7.1968 na společné schůzce ve Varšavě. Na závěr jednání bylo vydáno společné komuniké, které velmi nepříznivě hodnotilo vývoj vnitropolitické situace v ČSSR a vedoucí úlohu KSČ v současném vývoji v ČSSR. V ^{našim} ~~domácím~~ denním tisku bylo zveřejněno 16.7.1968. Vedení KSČ byl zaslán jejich společný dopis.

Podle zpráv domácího denního tisku se předsednictvo ÚV KSČ zabývalo obsahem společného dopisu pěti komunistických

a dělnických stran a 18.7.1968 byla zveřejněna odpověď, ve které bylo odmítnuto nepříznivé hodnocení naší vnitropolitické situace, role a pozice KSČ.

Koncem června a začátkem července bylo provedeno na území ČSSR velitelské - štábní cvičení spřátelených armád. Jejich odchod byl protahován a odsunován, což vyvolalo živou pozornost značné části naší veřejnosti a masových komunikačních prostředků. Neochota spojenou odsunout vojska z našeho území, v souvislosti s obsahem jejich dopisů, byla chápána jako snaha o ovlivnění našeho vnitropolitického vývoje.

V dopise pěti komunistických a dělnických stran byla rovněž kritizována činnost masových komunikačních prostředků. Ústřední výbor KSČ byl upozorňován na to, že jsou zneužívány antisocialistickými silami proti socialistickému rozvoji naší republiky a vedoucí úloze KSČ. V závěru dopisu byl vznesen požadavek kontroly masových komunikačních prostředků (cenzura). V souvislosti s tímto požadavkem, je nutné připomenout, že Národní shromáždění ČSSR na své 24. plenární schůzi v červnu 1968 (v tisku zveřejněno 27.6.1968) schválilo zákon o zrušení cenzury.

Charakteristické pro období, ve kterém byl výzkum proveden je dále to, že po květnovém zasedání ÚV KSČ a s přípravou mimořádného XIV. sjezdu se začalo objevovat rozdílné hodnocení polednového vývoje.

II. CÍL A TÉMA VÝZKUMU

Vzhledem k uvedeným zvláštnostem vnitropolitické i zahraničně-politické situace byl výzkum zaměřen utilitárně.

Výsledky měly poskytnout potřebné informace o mínění a postojích československé veřejnosti ústředním stranickým a státním orgánům. Tyto informace mohly být použity jako fakta a argumenty svědčící o názorové jednotě obyvatelstva při případných jednáních o skutečnostech uvedených v dopisu pěti komunistických a dělnických stran (Varšavský dopis).

Z tohoto důvodu se jevilo jako účelné zjištění, jaké důvěře se těší nové vedení KSČ v čele se s. Dubčekem, vláda republiky vedená s. Černíkem a osobnosti nového vedení KSČ. Zjištění těchto skutečností mohlo poskytnout informaci, i když přibližnou, o tom, s jakou podporou veřejnosti mohou při řešení současných problémů počítat.

Mezi závažné problémy z hlediska nastávajícího jednání mezi delegacemi ČSSR a SSSR patřil i názor obyvatelstva na zrušení cenzury a pobyt vojsk některých států Varšavské smlouvy na území ČSSR, po skončení velitelsko-štábního cvičení.

Tyto problémy byly zahrnuty do výzkumu.

Pro výzkum byla stanovena hypotéza, že naprostá většina dotázaných vysloví důvěru novému vedení KSČ a vládě republiky, bude požadovat odchod vojsk Varšavské smlouvy a akceptovat přijetí zákona o zrušení cenzury. Byly očekávány rozdíly v názorech dotázaných z českých krajů a ze Slovenska, rovněž tak i podle ostatních osobních indikací.

III. VÝSLEDKY VÝZKUMU

1. Důvěra v nové vedení KSČ v čele se s. Dubčekem

Dotázaným byla položena otázka:

"Hodnotíte-li vývoj politických událostí v naší republice, máte nebo nemáte důvěru k novému vedení KSČ v čele se s. Dubčekem?"

Mám důvěru

86%
78%
75%

Nemám důvěru

7% 9%

2%

Nevím,
nemám názor

15% 16%
12%

ČSSR	ČK	S	ČSSR	ČK	S	ČSSR	ČK	S
------	----	---	------	----	---	------	----	---

Poznámka:

ČSSR - Československá socialistická republika; N = 1756
 ČK - české kraje ; N = 1292
 S - Slovensko ; N = 464

Nové vedení KSČ mělo v době dotazování důvěru většiny obyvatelstva, při čemž na Slovensku byl vysloven souhlas jednoznačněji než v českých krajích. Téměř 1/6 dotázaných nemá svůj postoj vyhraněn, přitom v českých krajích o něco více jak na Slovensku.

Spontánně vyslovené připomínky dotázaných (příl.č.) a připomínky tazatelů ukazují, že názory nejsou vyhraněné tak jednoznačně, jak vyžadovaly předznačené odpovědi. Za povšimnutí stojí, že dnešní postoj je často determinován hodnocením minulé politiky KSČ. Z dalších připomínek je patrné, že mnozí dotázaní dosud nevěří, že obrodný a demokratizační proces bude doveden zdárně až do úplného konce. V této souvislosti upozorňují na některé osoby v novém vedení KSČ i na současnou reakci v některých socialistických státech - hlavně v SSSR a NDR.

Obavy těchto lidí nebyly neopodstatněné, protože ve vlastním vedení KSČ byly v této době nejednotné názory na hodnocení vnitropolitického vývoje i různé varianty řešení. Na této skutečnosti nezměnilo nic ani to, že po dubnovém a květnovém plenárním zasedání ÚV KSČ byly ve vedení KSČ provedeny některé kádrové změny. Výsledky výzkumu ukazují na vysokou důvěru v nové vedení KSČ, ale významně rozdílnou u členů a nečlenů KSČ (příl.č.). Tato skutečnost je snadno logicky vysvětlitelná tím, že členové KSČ více věří vedení své vlastní strany než nečlenové. Lze předpokládat, jednak podle spontánních odpovědí a poznámek tazatelů (příl.č.) a jednak podle popularity osoby A. Dubčeka, že důvěra v nové vedení KSČ je podmiňována důvěrou v osobu A. Dubčeka.

Z výsledků je i patrné, že jen velmi malá část členů KSČ (5 %) nemá důvěru a rovněž malá část (9 %) neví, nebo nemá názor.

Z těchto údajů můžeme odvodit, že pouze velmi malá část členů strany nepřeje novému duchu politiky v polednovém vývoji, a že konzervativní síly, které ve vedení KSČ byly, neměly oporu v masové členské základně. K tomuto závěru nás opravňují i výsledky zjišťující popularitu osobností, což bude ukázáno v další části zprávy.

Posuzujeme-li odpovědi podle dosaženého stupně školního vzdělání dotázaných (příl. č.), pak se ukazuje sice logická, ale přesto zajímavá závislost. V četnosti odpovědí "Mám důvěru" nejsou významné rozdíly mezi dotázanými, i když se objevuje tendence, že dotázaní s nejnižšími stupni dosaženého školního vzdělání uvádí méně často "Mám důvěru". Významné rozdíly jsou v četnosti odpovědí "Nevím, nemám názor", kterou relativně nejčastěji volili občané s nejnižšími stupni školního vzdělání; proti tomu s vyšším stupněm školního vzdělání relativně klesá počet dotázaných, kteří odpovídali touto alternativou. U četnosti odpovědí na alternativu "Nemám důvěru" naopak je patrná tendence růstu počtu voleb s vyšším stupněm školního vzdělání.

Na základě uvedených faktů můžeme vyslovit závěr, že občané s nejnižšími stupni školního vzdělání se obtížněji orientovali ve složité vnitropolitické situaci a mohli sledovat celý vývoj s menším přehledem.

Porovnáme-li odpovědi podle zaměstnání dotázaných, ukazují se rovněž významné rozdíly (příl. č.). Za zmínku stojí, že kvalifikace a aktivní zapojení do výrobního procesu ovlivňují i názory dotázaných. Tak z celkového počtu nekvalifikovaných dělníků, pracovníků v zemědělství a neaktivně činného obyvatelstva zhruba jedna pětina neměla vyhraněný postoj; naopak z počtu kvalifikovaných dělníků, inženýrsko-technických, administrativních a z duševních pracovníků z nevýrobní oblasti a

pracovníků ve službách pouze jedna pětina. Toto rozložení odpovědí ovlivňuje pak rozložení četností odpovědí na alternativu "Mám důvěru", kde se objevuje stejné rozdělení do dvou skupin jako u odpovědi "Nevím, nemám názor".

Významně se tedy např. odlišují i odpovědi nekvalifikovaných a kvalifikovaných dělníků, což ukazuje na to, že kvalifikovanější část dělnické třídy akceptovala novou politiku KSČ ve větší míře a uvědoměleji než část nekvalifikovaná.

Dalším zajímavým poznatkem je, že se v podstatě neobjevily rozdíly v názorech kvalifikovaných dělníků a inženýrsko technických, administrativních a tzv. duševních pracovníků v nevýrobní oblasti ("intelligence"), při čemž obě skupiny dohromady tvoří více jak polovinu souboru dotázaných (54 %); kvalifikovaní dělníci téměř jednu třetinu (30 %). Případné potvrzení tohoto poznatku v jiných výzkumech, by mohlo dovolit formulaci hypotézy o nejprogresivnějších vrstvách společnosti v obrodném procesu.

Rozbor výsledků otázky zjišťující popularitu osobnosti může v mnohém dokreslit některé z dosud uvedených závěrů.

2. Důvěra v osobnosti

Důvěra v osobnosti nového vedení KSČ byla zjišťována otázkou: "Kterým osobám nového vedení KSČ důvěřujete nejvíce?"

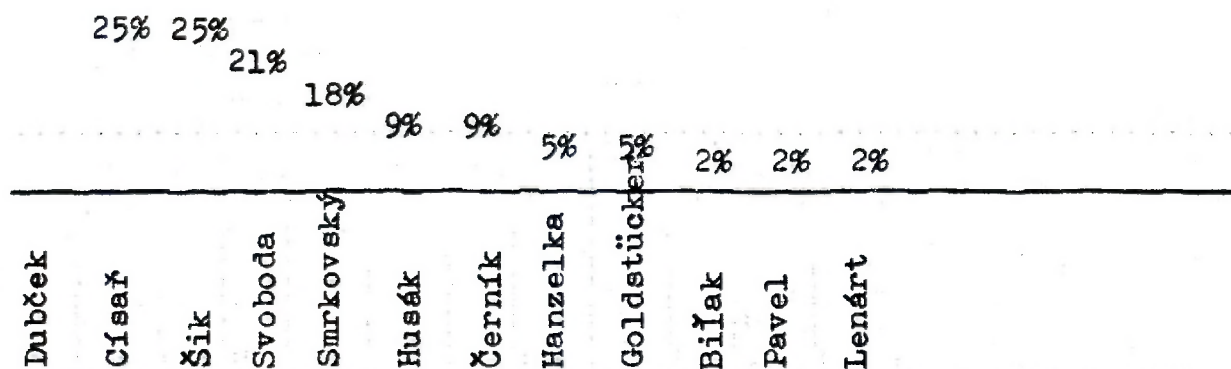
Někteří dotázaní pochopili otázku širěji než byla myšlena, jmenovali různé osobnosti bez ohledu na to, zda jsou či nejsou členové nového vedení KSČ a jejichž pořadí by mohlo být vyšší při jednoznačně položené otázce. (Např. prezident Svoboda.) Dotázaní nebyli omezeni v počtu osob ani seznamem jmen a mohli uvést jednak libovolný počet osob, jednak i libovolné osoby.

Tím u všech osobností byla teoreticky stejná pravděpodobnost, že budou voleny.

Pořadí osobností podle počtu voleb v %

N = 1772

66%

Údaje uvedené v grafu ukazují jednoznačně, že největší důvěru měl první tajemník ÚV KSČ s. Alexander Dubček, který získal 1174 hlasů (66 % z možných voleb). V relativních počtech je rozdíl v počtu voleb mezi prvním a druhým místem $\approx 40\%$.

Ve spontánních odpovědích dotázaných a v připomínkách tazatelů (příl.č.) se objevují záporné připomínky k osobě předsedy NS s-Smrkovského. Tyto připomínky lze těžko zpracovat jak z hlediska jejich reprezentativnosti tak i četnosti výskytu.

Dotázaní uvedli celkem 46 osobností, které dostaly velmi rozdílné počty hlasů (variance 1 + 1174).

Odpovědi na otázku jsou zatíženy chybou vzniklou kromě

jiných příčin i nepochopením otázky, nedůsledností tazatelů a tím, že nebyl proveden předvýzkum, který by umožnil odhalit její nejednoznačnost.

Ovšem díky této chybě vznikly některé skutečnosti, které by se při precizním odzkoušení znění otázky a důsledné práci tazatelů nemohly objevit.

Tak předně: s poměrně velkým počtem hlasů se umístili náměstek předsedy vlády O.Šik a prezident L.Svoboda, kteří v této době nepatřili k formálnímu vedení KSČ. V pořadí, ihned za některými členy předsednictva ÚV KSČ, se umístili soudruzi Hanzelka (94 hlasů) a Goldstücker (85 hlasů).

Zajímavý je počet hlasů u některých členů předsednictva ÚV KSČ nebo členů státních orgánů, kteří byli známi svými konzervativními názory a tvořili v podstatě jakousi opozici proti Dubčkovskému vedení. Tak např. V.Biřák 35 hlasů, J.Lenárt 30, Indra 3, Kolder 2, Piller 1, Pavlovský 1. Jiní, jako např. Švestka a další nebyli jmenováni vůbec.

Tato skutečnost evidentně svědčí o tom, že přístup těchto osob k demokratizačnímu procesu nebyl přijatelný nejen pro nečleny KSČ, ale i pro členy KSČ, kterých bylo v souboru 25,4 %.

Bereme-li v úvahu tuto okolnost, počet hlasů a umístění s.A.Dubčeka a znění předchozí otázky, kde bylo výslovně uvedeno "Nové vedení KSČ v čele s A.Dubčekem" pak se značnou pravděpodobností můžeme přijmout hypotézu, že velký počet hlasů daný pro důvěru novému vedení KSČ byl podmíněn tím, že v čele tohoto vedení je s.Dubček. Podle počtu voleb ostatních členů předsednictva ÚV KSČ a již dříve uvedených závěrů, je zřejmé, že důvěra byla vyslovena členy i nečleny KSČ výlučně progresivním silám v novém vedení KSČ.

3. Důvěra ve vládu

Další otázka, na kterou dotázaní odpovídali, zněla:

"Vyslovil byste důvěru současné vládě republiky vedené předsedou vlády ing. O.Černíkem, kdyby se o této důvěře rozhodovalo všeobecným lidovým hlasováním?"

A n o

68% 73%
66%

N e

Nevím,
nemám názor

21% 21% 23%

13%
11%

4%

ČSSR ČK S ČSSR ČK S ČSSR ČK S

Poznámka:

ČSSR - Československá socialistická republika; N = 1768

ČK - české kraje ; N = 1304

S - Slovensko ; N = 464

Z údajů uvedených v grafu, je zjevné, že více jak dvě třetiny dotázaných by důvěru vládě vedené ing.O.Černíkem vyslovilo. Při tom na Slovensku významně častěji než v českých krajích.

Více jak pětina dotázaných, přičemž není významný rozdíl mezi českými kraji a Slovenskem, nemá vyjasněný názor, zda by důvěru vyslovila nebo ne.

Frekvence odpovědí na tuto otázku se významně liší od otázky zjišťující důvěru v nové vedení KSČ.

Důvody tohoto faktu nebyly zjišťovány, ale některé z nich lze ze získaných materiálů vydedukovat.

Ze spontánních odpovědí a připomínek tazatelů lze usuzovat, že dotázaní mohli být ovlivněni tím, že neznají složení vlády buď částečně nebo úplně. Měli výhrady k některým jejím členům včetně předsedy. ~~Pro~~ Pro krátkost funkčního období nemohli posoudit její činnost a mnohé další.

Formulace otázky sama o sobě, jak je uvedeno v metodické části zprávy, již pravděpodobně ovlivnila výsledky dotazování, protože ing. O. Černík jako osobnost získal méně jak desetinu hlasů (9 %).

Dalším důležitým faktorem bylo zajisté i to, že činnost vlády jako celku a jejich jednotlivých ministrů je zaměřena spíše odborně a rezortně. Hodnocení a posuzování činnosti je potom pro většinu dotázaných velmi obtížné, protože se vymyká jejich znalostem.

Jako důkaz tohoto tvrzení mohou sloužit údaje uvedené v příloze č. , z kterých jasně vyplývá, že s vyšším stupněm dosaženého školního vzdělání významně roste důvěra nebo nedůvěra a velmi významně se mění vyhraněnost názorů ("Nevím, nemám názor" odpovědělo 41 % dotázaných s neukončeným základním školním vzděláním, ale jen 4 %^s vysokoškolským).

Posuzujeme-li odpovědi dotázaných podle jejich zaměstnání pak nejvíce vyhraněný postoj má skupina inženýrsko technických a vedoucích hospodářských pracovníků, administrativních pracovníků a duševních pracovníků v nevýrobní oblasti.

Ve vyslovení důvěry není významnějších rozdílů mezi dotázanými podle jejich zaměstnání.

I při odpovědích na tuto otázku se ukazuje shoda v nevyhraněnosti názorů u skupiny "dělník nekvalifikovaný" (27 %), "pracovník v zemědělství" (26 %) a "neaktivně činný" (27 %).

Ostatní skupiny dotázaných získané tříděním podle zaměstnání se od nich významně liší vyhraněností názorů.

Tyto skupiny dotázaných se významně liší od ostatních i v nevyslovení důvěry vládě vedené ing. O.Černíkem. Nevyslovení důvěry uvádějí méně častěji.

Četnost odpovědí ve vyslovení důvěry vládě je ovlivněna rozložením četností v odpovědích "Ne" a "Nevím, nemám názor". Významně častěji než ostatní vyslovují důvěru vládě inženýrsko techničtí a vedoucí hospodářští pracovníci, administrativní pracovníci a duševní pracovníci v nevýrobní oblasti.

Z uvedených faktů lze vyvodit, že vyslovení důvěry je u různých skupin obyvatelstva motivováno různými příčinami a to od prosté důvěry bez znalostí až po uvědomělou důvěru podloženou znalostmi problematiky.

4. Suverenita, samostatnost, nezávislost

S postupem demokratizačního procesu se zvyšovala angažovanost obyvatelstva v politickém životě. S reálnější perspektivou a možností uplatnění demokratizačních principů byly kritičtěji a citlivěji hodnoceny podmínky, které působily v minulosti. Chyby minulosti byly spojovány i s příliš jednostrannou orientací v zahraniční politice naší republiky a zajisté asociovaly i představy o nezávislosti a suverenitě. O tom svědčí odpovědi na otázku:

"Nedávno skončilo na území naší republiky velitelsko štábní cvičení spojeneckých armád (ČSSR, SSSR, Polsko, Maďarsko). Považujete za správné nebo nesprávné, aby všichni zahraniční příslušníci spojeneckých armád po ukončení cvičení co nejdříve opustili území naší republiky?"

Považují to za správné

93%
91%

83%

			Považují to za nesprávné			Nevím, nemám názor		
			2%	2%	3%	7%	5%	14%
ČSSR	ČK	S	ČSSR	ČK	S	ČSSR	ČK	S

Poznámka:

ČSSR - Československá socialistická republika; N = 1769

ČK - české kraje ; N = 1303

S - Slovensko ; N = 466

Pouze nepatrná část dotázaných, jak v českých krajích tak i na Slovensku, považovala za nesprávné, aby všichni příslušníci spojeneckých vojsk co nejdříve opustili území naší republiky.

Dotázaní z českých krajů měli v této otázce významně vyhraněnější názor než dotázaní ze Slovenska, čímž také vznikl

relativní rozdíl v počtu těch, kteří odchod vojsk považovali za správný.

Důležité a významné je zjištění, že členové KSČ dokonce jednoznačněji považovali jejich odchod za správný než nečlenové KSČ.

K této otázce se spontánně vyjádřila řada dotázaných. Jak z jejich výroků tak i z poznámek tazatelů (příl.č.) lze usoudit naprosto jednoznačně, že občané měli obavy z vměšování se do našich vnitřních záležitostí.

Z hlediska zaměstnání dotázaných se i zde objevuje shodnost názorů mezi pracovníky v zemědělství a neaktivně činnými. Nekvalifikovaní dělníci se v tomto případě svými názory blíží skupině dělníků kvalifikovaných.

5. Svoboda projevu a tisku

Průvodním a nezbytným jevem období bylo i uvolnění předlednových poměrů v náplni činnosti masových komunikačních prostředků. Uvolnění prostoru pro výměnu názorů bylo nezbytným doprovodným jevem demokratizace. Tato skutečnost byla doceněna i tím, že byl Národním shromážděním přijat zákon o zrušení cenzury. Narůstající svoboda slova a tisku byla v tomto období pěti socialistickými státy považována za jev škodlivý vedoucí úloze KSČ i ve věci socialismu. Naši občané chápali zrušení cenzury ovšem poněkud jinak. O tom svědčí odpovědi na otázku :

" V minulých dnech schválilo Národní shromáždění zákon o zrušení cenzury. Považujete tento zákon za správný nebo za nesprávný?"

Za správný						Za nesprávný						Nevím, nemám názor					
91%						8%						9%					
86%						5%						6%					
						3%											

ČSSR	ČK	S	ČSSR	ČK	S	ČSSR	ČK	S
------	----	---	------	----	---	------	----	---

Poznámka:

ČSSR - Československá socialistická republika; N = 1772

ČS - české kraje ; N = 1306

S - Slovensko ;N=466

Z údajů je patrné, že naprostou většinou dotázaných bylo přijetí zákona a tím i potvrzení statu quo, považováno za správné, při čemž v českých krajích významně více než na Slovensku. Na Slovensku více dotázaných považovalo jeho přijetí za nesprávné než v českých krajích a téměř jedna pětina neměla vyhraněný názor oproti 6 % v českých krajích.

Je známo, že v této době považovalo obyvatelstvo českých krajů na straně jedné a Slovenska na straně druhé za hlavní jiné problémy. V českých krajích byl v popředí ~~zájmu~~ zájmu demokrati-

začnící proces jako takový, zatímco na Slovensku byl hlavní zájem upřen k federalizaci. Demokratizační proces zde nebyl viděn jako *conditio sine quo non* federalizace.

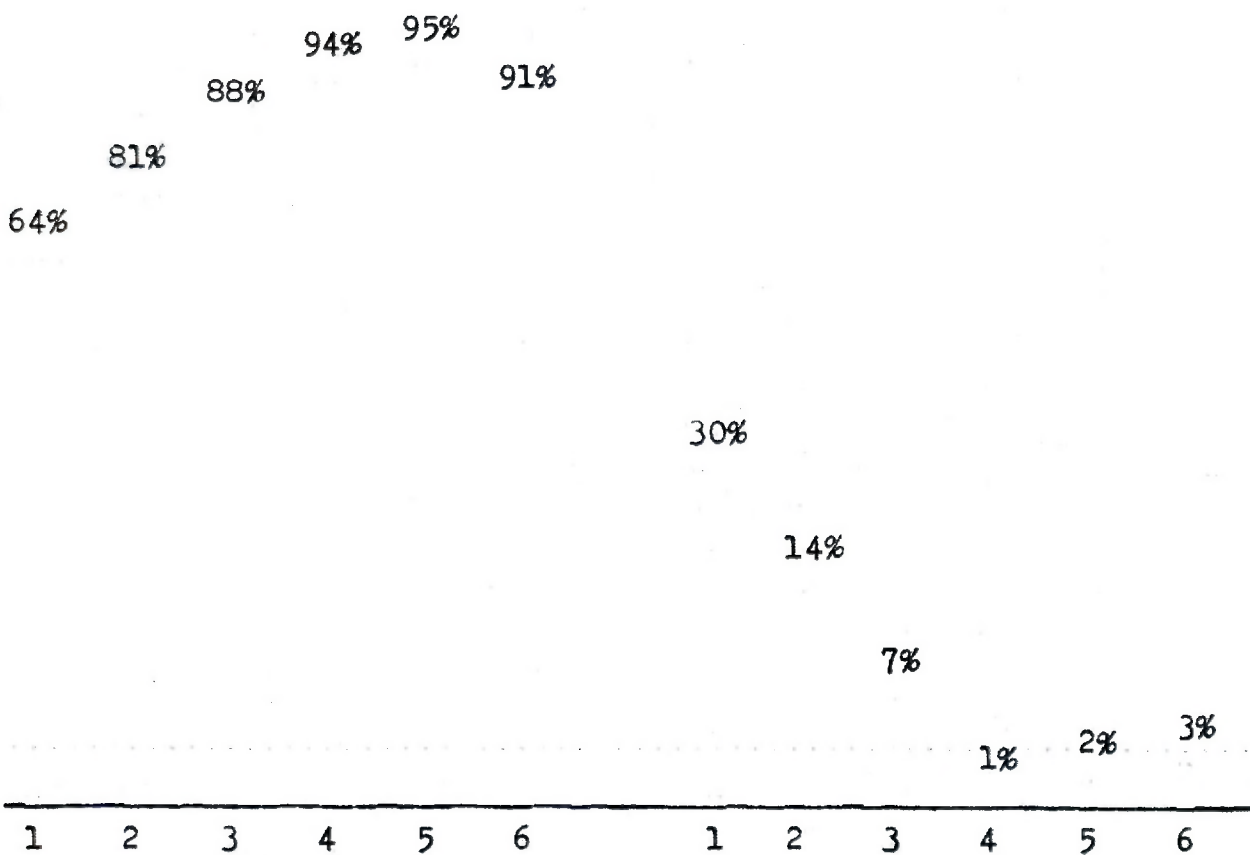
Velmi zajímavý je poznatek, že v relativních počtech členů a nečlenů KSČ, schvalujících přijetí tohoto zákona není rozdíl. Členové KSČ měli však k tomuto problému významně vyhraněnější názor než nečlenové KSČ. ("Nevím" členové KSČ... 5 %, nečlenové KSČ... 11 %)

Necelá desetina členů KSČ (9 %) nesouhlasila s přijetím tohoto zákona. Lze předpokládat, že v tomto případě šlo o lidi, kteří buď nesouhlasili s demokratizačním procesem nebo kteří nepovažovali za správné paušální negativizování minulého období.

Při hodnocení tohoto nezbytného předpokladu likvidace kabinetní politiky vystupuje silně do popředí faktor schopnosti tvořit si vlastní soudy a závěry z publikovaných materiálů. Dotázaní s nižším stupněm školního vzdělání nedoceňovali důležitost přijetí tohoto zákona tak, jako dotázaní s vyššími stupni školního vzdělání. To souvisí, jak bylo ukázáno již dříve, pravděpodobně s tím, že vzhledem ke svému menšímu rozhledu obtížněji prováděli hodnocení a selekci publikovaného. Následující graf ukazuje rozdílnost názoru na správnost:

Považovalo přijetí zákona
za správné

Nemělo názor

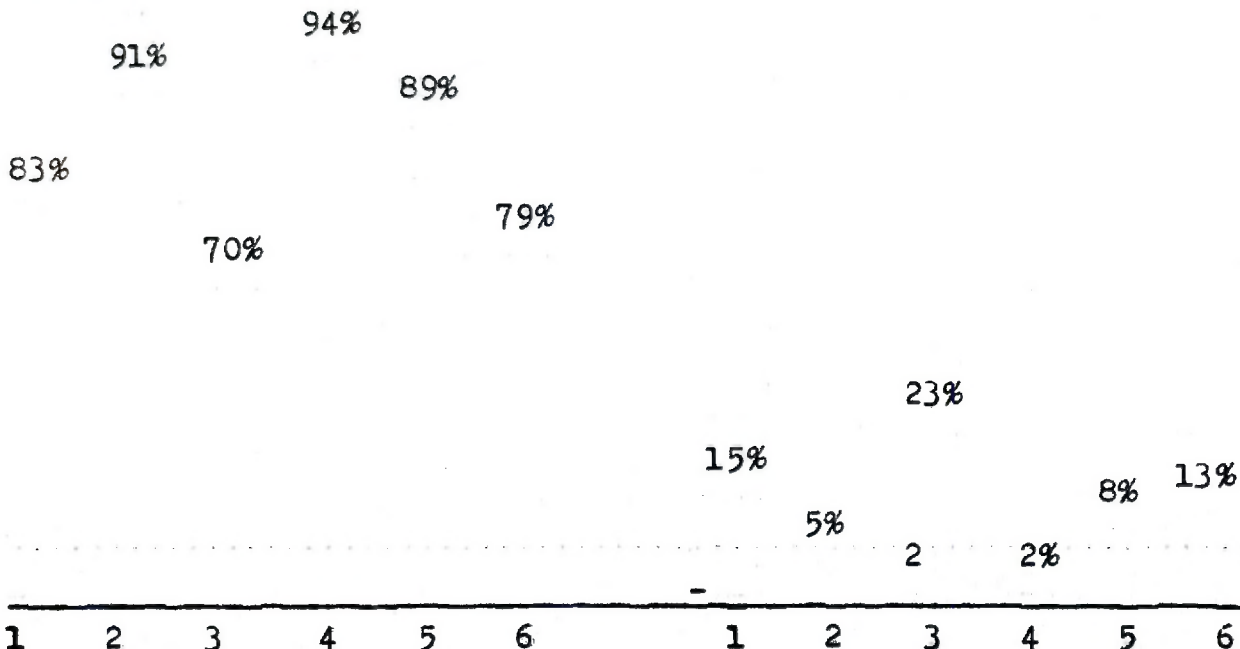

Legenda:

- 1 - neukončené základní vzdělání ; $n_1 = 125$
- 2 - ukončené základní vzdělání nebo neukončené a vyučen; $n_2 = 554$
- 3 - vyučen a ukončené základní vzdělání ; $n_3 = 509$
- 4 - nižší odborné vzdělání ; $n_4 = 204$
- 5 - vyšší odborné nebo střední všeobecné vzdělání ; $n_5 = 291$
- 6 - vysokoškolské vzdělání ; $n_6 = 90$

Dosažený stupeň školního vzdělání je v těsné závislosti s vykonávaným zaměstnáním. Následující graf velmi názorně ukazuje jak byli schopni zpracovávat publikované informace a orientovat se v nich dotázaní vykonávající různá zaměstnání.

Považovalo přijetí zákona
za správné

Legenda:

- 1 - dělník nekvalifikovaný ; $n_1 = 252$
- 2 - dělník kvalifikovaný ; $n_2 = 544$
- 3 - pracovník v zemědělství ; $n_3 = 224$
- 4 - inženýrsko technický a vedoucí hosp. pracovník, administrativní pracovník a duševní pracovník v nevýrobní oblasti ; $n_4 = 417$
- 5 - pracovník ve službách a všichni zbylí ze skupiny "ostatní zaměstnanci", kteří nejsou zařazeni ve skupině 4 ; $n_5 = 113$
- 6 - neaktivně činný ; $n_6 = 239$

Relativně nejvíce těch, kteří nedohodnotili významnost přijetí zákona o zrušení cenzury bylo mezi pracovníky v zemědělství, nekvalifikovanými dělníky a neaktivně činnými. I zde se potvrzuje shodnost a podobnost názorů těchto vrstev obyvatelstva proti ostatním a nevýznamná rozdílnost názorů mezi kvalifikovanými dělníky a inženýrskotechnickými a vedoucími hosp. pracovníky, administrativními pracovníky a duševními pracovníky v nevýrobní oblasti.

IV. ZÁVĚR

Jednoznačné výsledky výzkumu nás opravňují vyslovit závěr, že v době dotazování byla již v podstatě zformována jednota československého lidu a obou národů Československa, tak jak se potvrdila v pohnutých událostech po 21. srpnu 1968. Dlužno připomenout a zdůraznit, že občané dávali jednoznačně důvěru komunistické straně Československa a nekonzervativním členům jejího vedení. Ve vedoucí úloze KSČ a v činnosti řádně zvolených státních orgánů viděli splnění svých tužeb a očekávání, která vkládali do uskutečňovaného demokratizačního procesu.

Pravděpodobně, že se politika KSČ oprostila od stranické uzavřenosti byla bez významných rozdílů, shodně členy i nečleny KSČ, vyslovována důvěra straně, jejímu vedení, řádně zvoleným státním orgánům a vyslovován souhlas s jejich opatřeními.

Vyplývá z toho, že obyvatelstvo neodlučovalo budování socialismu od existence a vedoucí úlohy KSČ.

Pochopení složitostu vnitřních i mezinárodních závislostí merita demokratizačního procesu a z toho vzniklou změnu kvality chápaly různé vrstvy obyvatelstva různě. Nižší kvalifikace (bez ohledu na to, zda se jedná o nekvalifikovaného dělníka nebo pracovníka v zemědělství a nezapojení do pracovního procesu (neaktivně činní) podmiňují i menší pochopení obsahu a smyslu procesu.

dotázaných
V odpovědích/na Slovensku se však uvedené závěry nepotvrzují tak výrazně, jak by se dalo očekávat podle složení souboru. Při celkovém srovnání Slováci relativně častěji vyslovují důvěru (důvěra ve vedení KSČ a ~~vládu~~ ^{vládu}) než dotázaní z českých krajů a naopak v otázkách odchodu vojsk a správnosti zrušení cenzury jsou "konzervativnější". Rozsah a obsah použité techniky neumožňuje zjistit a popsat příčinu tohoto jevu. Můžeme snad

vyslovit hypotézy o rozdílnosti vývoje demokratizačního procesu v českých krajích a na Slovensku, kde federalizace a její řešení byla hlavní otázkou letošního politického dění na Slovensku.

V. METODICKE POZNÁMKY

Považujeme za nutné upozornit alespoň na dva faktory které pravděpodobně významnou měrou ovlivňovaly výsledky výzkumu.

Prvním z nich je celková atmosféra v období provedení výzkumu. Demokratizační proces, jak je známo, byl chápán obyvatelstvem nerovnoměrně v různých sociálních vrstvách. Pochopení jeho obsahu probíhalo postupně v závislosti na různých faktorech. V závislosti na čase probíhalo kvalitativně jinak ve velkých centrech, malých městech a na vesnici; mezi inteligencí, dělnictvem a jinými vrstvami obyvatelstva. Celý proces byl sledován z různých aspektů s velkým zájmem jak v kapitalistických tak i socialistických státech.

Skupinou socialistických států nebyl proces hodnocen příznivě, byl dokonce označován za útok proti KSČ a základům socialismu. Ve vystoupeních vedoucích představitelů, stranických funkcionářů a v prostředcích masové komunikace těchto států byl v tomto smyslu vývoj u nás hodnocen a ostře kritizován.

U nás veřejností nebyly a ani vzhledem k celkové atmosféře nemohly být akceptovány. Dokonce v souvislosti s jinými skutečnostmi byly chápány jako snaha o zasahování a vměšování do našich vnitřních záležitostí. třeba i s použitím síly.

Tato skutečnost, kromě jiných příčin, fungovala jako stmelující a obranný faktor spolupůsobící při vytváření jednoty a semknutosti všech vrstev obyvatelstva kolem KSČ, jako jediné reálné existující síly, schopné vést demokratizační proces. Projevil se zde známý jev, známý jak v literatuře, tak i z historie našeho státu.

Takto asociovaná představa "ohrožení a smrtelného nebezpečí" se s největší pravděpodobností, a můžeme snad říci, že téměř s jistotou, odrazila v jednoznačnosti odpovědí dotázaných. Tak lze vysvětlit v praxi empirických sociálních výzkumů neobvyklé, téměř bezvarianční výsledky tohoto výzkumu.

Druhým faktorem ovlivňujícím výsledky byla formulace některých otázek a počet alternativ odpovědí.

V otázkách zjišťujících důvěru v nové vedení KSČ a vládu republiky, byla uvedena jména A. Dubčeka a O. Černíka. Jejich uvedení mohlo podmiňovat vyslovení důvěry orgánům. V době dotazování však bylo uvedení jmen důležité, protože některými socialistickými státy byla vyslovována nedůvěra k činnosti orgánů podmíněná právě těmito jmény.

Uvedené alternativy odpovědí nutily dotázané k jednoznačnému vyjádření. Můžeme předpokládat, že alternativou "Nevím, nemám názor" skutečně odpověděli dotázaní, jejichž názor nebyl vyhraněn nebo ujasněn.

Podle zkušeností dotázaní neměli v této době obavy vyslovovat otevřeně své názory. Svědčí o tom poznámky tazatelů k provedení dotazování, Proto považujeme za možné interpretovat odpovědi "Nevím, nemám názor" skutečně jako nevyhraněnost názorů a menší orientaci v dané problematice.

Považujeme za důležité rovněž v časovém splnění výzkumného úkolu, které probíhalo takto:

- 10.7.1968 (středa) byl ve večerních hodinách vznesen požadavek na provedení výzkumu a zároveň projednán jeho meritorní obsah
- 11.7.1968 (čtvrtek) byl zpracován dotazník a materiál byl expedován tazatelům jedné sítě ústavu
- 13.7. a 14.7.1968 (volná sobota, neděle) terénní práce tazatelů
- 15.7.1968, 16.7. a 17.7.1968 (pondělí, úterý, středa) kontrola došlých dotazníků, kódování a děrování děrných štítků
- 17.7.1968 bylo provedení výpočtů na samočinném počítači a ve 14,00 hod. vydána předběžná zpráva o výsledcích výzkumu. Téhož dne byly tyto výsledky publikovány v deníku "Večerní Praha", v Československém rozhlasu a televizi.

Z časového přehledu je zřejmé, že sedmý den po obdržení objednávky byly publikovány základní výsledky výzkumu.

Ústav již prováděl výzkumy v krátkých lhůtách technikou tzv. RTP (rychlý telegrafický průzkum), které byly provedeny na menším vzorku zvláště vybranými tazateli (50 tazatelů, tj. cca 300 dotázaných), hlášení výsledků bylo telegrafické a expres dopisem, zpracování výsledků ruční pouze v základních tříděních. Zveřejnění výsledků ve stejné lhůtě jako u tohoto výzkumu.

Tento výzkum se odlišuje tím, že úkol byl zaslán všem tazatelům jedné sítě bez jejich zvláštního výběru (250 tazatelů). Předpokládaná velikost vzorku byla 2000 dotázaných, což umožňuje spolehlivější závěry z jednotlivých výpočtů a zpracování výsledků provedeno na samočinném počítači. Rozeslání materiálů tazatelům i jejich zpětné vrácení bylo provedeno expres dopisy.

V požadovaném termínu vrátilo materiály 224 tazatelů (90 % návratnost) a do zpracování bylo zahrnuto 1795 řádně vyplněných dotazníků (90 % předpokládané velikosti vzorku). Úkol v požadovaném termínu nesplnilo 10 % tazatelů, což může být důsledkem jednak mimořádně krátkého termínu úkolu, na který ~~byl~~ nebyli tazatelé předem upozorněni, jednak dobou dovolených.

Uvedená fakta můžeme shrnout a učinit závěr z hlediska operativnosti práce ústavu.

Je v možnostech ústavu provést výzkum veřejného mínění k problematice ^{ne}vyžadující zpracování náročnějšího projektu a předvýzkumu za dobu sedmi dnů na vzorku, který zabezpečuje dostatečnou přesnost i při hlubším třídění. Nezbytným předpokladem ovšem je dobrá a pečlivá organizace práce, maximální úsilí zúčastněných pracovníků a zvýšení finančních nákladů (Odměny tazatelům, kóderům) na výzkumu.

Ze záznamového archu (příloha č.) je zřejmé, že výzkum byl proveden jako vícetematický. První část byla věnována problematice kouření (je vyhodnoceno zvlášť), druhá část je zde hodnocený výzkum. Spojení těchto dvou témat do jednoho záznamového archu bylo provedeno na příkaz ředitelky ÚVVM.

Všem tazatelům provádějícím dotazování byla položena otázka:

"Ako sa Vám pri tomto výskume s dotazníkom pracovalo?"

Na tuto otázku odpovědělo z 224 tazatelů 219 tj. 98 %, z toho 162 z českých krajů a 57 ze Slovenska .

Frekvence odpovědí jsou následující :

Odpověď	ČSSR	ČK	S
Velmi dobře	43 %	47 %	33 %
Dobře	42 %	43 %	39 %
Průměrně	11 %	8 %	21 %
Špatně	4 %	2 %	7 %
Velmi špatně	0	0	0
	100 %	100 %	100 %

Z uvedených odpovědí je patrné, že tazatelé neměli při dotazování závažnější potíže způsobené dotazníkem. Na Slovensku byla však spokojenost s dotazníkem menší než v českých krajích.